

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Н. П. РЕЗНІК, доктор економічних наук,
професор кафедри біржової діяльності
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
e-mail: nadya-reznik@ukr.net

Анотація. Проаналізовано основні проблеми, що заважають розвитку біржової діяльності в Україні. На основі узагальнення існуючих підходів до їх розв'язання запропоновано варіанти вирішення ключових проблем розвитку біржової діяльності в Україні.

Проаналізовано стан та досліджено особливості й сучасні тенденції функціонування біржового ринку в Україні. Визначено перспективи розвитку біржової діяльності та встановлено бар'єри, які значною мірою стримують його подальше становлення й гальмують ефективне функціонування. Біржова діяльність є провідною ланкою ринкової економіки і складним механізмом, що чутливо реагує на всі соціально-економічні, політичні та соціопсихологічні процеси, що відбуваються в країні. Вона є індикатором ціноутворення в суспільстві.

Рівень ділової активності на біржі свідчить як про економічну стабільність країни, так і про наявність фінансової та економічної кризи у світі. З огляду на це, важливим і необхідним є вдосконалення механізму адміністративно-правового регулювання відносин, що виникають у сфері біржової торгівлі, що потребує широкого спектру знань, розуміння глибоких економіко-правових закономірностей змісту біржової діяльності.

Досліджено питання становлення та подальшого розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні. Виокремлено основні причини слабого розвитку та неефективного функціонування національного агробіржового ринку. Автор доходить висновку, що для побудови у нашій країні належного біржового ринку й підвищення ефективності його функціонування необхідне запровадження заходів, спрямованих на докорінні зміни механізмів функціонування та перехід на нові відносини між його учасниками, зокрема створення ф'ючерсного ринку сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: біржа, біржовий ринок, біржова діяльність, угода, контракт, інфраструктура ринку, електронний трейдинг

Актуальність теми визначається тим, що біржова діяльність в Україні, незважаючи на позитивну динаміку багатьох показників, що її характеризують, все ще перебуває на стадії становлення. Обсяги біржової діяльності, порівняно з іншими країнами, є незначними.

Подальшому розвитку біржової та позабіржової діяльності заважає цілий ряд проблем, починаючи від низької ліквідності та низького рівня біржової культури у країні й закінчуючи непрозорістю біржових ринків і недосконалістю нормативного регулювання. Зважаючи на значну роль біржової діяльності у сучасній фінансово-економічній системі, розв'язання існуючих проблем у цій сфері є важливим науково-практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями біржової діяльності займалися як західні вчені Р. Тьюлз, Е. Бредлі, Т. Тьюлз та інші, так і вітчизняні дослідники, зокрема Б. Л. Беренштейн, С. Я. Бугіль, В. П. Горьовий, Б. В. Губський, Б. П. Дмитрук, Р. П. Дудяк, О. В. Лактіонов, Г. Ю. Міщук, О. С. Мограб, М. О. Солодкий, О. М. Сохацька, Г. О. Шевченко, В. С. Шебанін та багато інших.

Мета дослідження – розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації та регулювання біржової діяльності в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою дослідження є система економічних законів та принципів, розроблених економічною наукою. Для цього використані різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема системний та історичний підходи до досліджуваних проблем.

Матеріалами для дослідження були закони України та інші нормативно-правові акти, публікації вітчизняних і зарубіжних вчених. У роботі використано й узагальнено матеріали досліджень 1990–2015 років, виконаних Державною службою статистики України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Результати дослідження та їх обговорення. Зміна відносин власності, перехід від планово-директивних методів управління до ринкових і, як наслідок, реформування сфери товарообігу зумовили необхідність дослідження ряду теоретичних та практичних питань, які впродовж тривалого часу не знаходили достатнього відображення у вітчизняній економічній науці. До них належать і проблеми діяльності товарних бірж [1, с. 25].

Проте на сучасному етапі біржова діяльність в Україні характеризується низькою ефективністю. Це зумовлено рядом чинників, до яких належать, насамперед: економічна криза, яка виявляється в падінні обсягів виробництва та споживання вітчизняних біржових товарів; відставання законодавчо-нормативної бази від актуальних потреб сьогодення; відсутність умов для впровадження ф'ючерсного обігу тощо.

Останніми роками суб'єкти господарської діяльності отримали право самостійної ініціативи щодо вибору виробництва товарного продукту та напрямів його використання. У сфері заготівлі й переробки сільськогосподарської продукції державна монополія значною мірою ліквідована, підприємства по закупівлі та переробці сільськогосподарської продукції здебільшого приватизовані й стали власністю окремих господарів чи окремих колективів. У сфері обміну й торгівлі сільськогосподарською продукцією створилася значна кількість посередницьких структур – трейдерів,

торгових домів, підприємств та організацій сервісу, які стали займатися реалізацією сільськогосподарської продукції [2, с. 1].

Такі об'єктивні та суб'єктивні передумови привели до утворення вищої ланки в інфраструктурі ринку сільськогосподарської продукції – біржового товарного ринку агропромислової продукції та продовольства і, зокрема, біржового ринку зерна, як товару найбільш пристосованого до умов торгівлі за біржовими правилами. Через біржовий ринок здійснюється оптова торгівля товарами за стандартами та зразками.

Саме групування біржових цінностей дозволяє біржі реалізувати стандартизаційну та котирувальну функції. Водночас, як зазначають окремі дослідники, впровадження електронних форм торгівлі призводить до того, що зазначені обмеження втрачають сенс. З наявністю комп'ютерних технологій місце торгівлі замінюється звичайним робочим місцем, з'являється можливість торгувати будь-якою кількістю активу, втрачає значення розмір партії, зникає необхідність у наявності посередників, як характерної риси біржової торгівлі [3, с. 206].

Як такий товарний сільськогосподарський біржовий ринок в Україні відсутній. Функціонування зосереджене на реєстрації експортних контрактів. Такий факт турбує науковців, державу інші організації які лише можуть говорити про біржу, але аж ніяк не виробників сільськогосподарської продукції, які, як ніхто, потребують цього механізму. Саме вони мають думати про продаж своєї продукції, про страхування, мінімізацію ризиків та інше.

Згідно з дослідженнями, основними причинами відсутності біржового ринку в Україні є: відсутність належного законодавства та його нестабільність; проблеми в кліринговій системі, яка необхідна біржовому ринку для розвитку; високий рівень тіньової економіки, відсутність прозорості; відсутність якісної інформації про біржі країни та їх діяльність; необізнаність народу в суті системи біржової торгівлі та ін. [4, с. 56].

Ефективне функціонування сучасного ринку перебуває у прямій залежності від постійно відтворюваного ринкового середовища. Важливим його елементом є ринкова інфраструктура, що являє собою систему установ та організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, а також робочої сили. До таких установ належать товарні, фондові та валютні біржі [5, с. 84].

Дослідження підтверджують спірність пропозицій окремих біржовиків щодо адміністративних методів «проганяти» сільськогосподарську продукцію і продовольство винятково через біржову торгівлю. За таких умов біржі зайняли б монопольне положення на ринку, що не сприяло б розвитку інших ринкових структур, деформувало б механізм ціноутворення, особливо на внутрішньому ринку. Існують окремі погляди стосовно товарної біржі, що вона може вирішити всі проблеми ринку, для реалізації яких, на думку прибічників такої позиції, не вистачає адміністративних важелів. Узагальнення ж світової практики розвитку біржового ринку свідчить про інше [7, с. 14].

Особливе місце в організації оптової торгівлі належить біржам, серед яких товарним біржам відведене одне з провідних місць. Нині в

Україні знову відроджені ринкові відносини між суб'єктами господарювання, унаслідок чого, біржі отримали нове життя. Проте сучасні українські товарні, товарно-сировинні й агропромислові біржі так і не перетворилися на провідні центри ринкового обміну. Тому вони не відіграють належної ролі як у внутрішній, так і зовнішній оптовій торгівлі.

Нині на товарному біржовому ринку відсутні система відповідальності й механізм захисту законних прав та інтересів інвесторів, система гарантування виконання зобов'язань за угодами, сучасні біржові технології та обіг довгострокових контрактів (товарних деривативів).

На вітчизняному ринку зареєстровано понад 550 бірж. За результатами моніторингу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, із зазначеної кількості третина відсутня за місцезнаходженням, понад 8% знаходиться в стадії припинення, переважна більшість не веде свою основну діяльність як організатор біржової торгівлі для широкого кола потенційних клієнтів. Крім того, 347 товарних бірж порушили закон, не ставши на облік у Держслужбі фінансового моніторингу як суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

Біржова торгівля є універсальним механізмом ринкової організації, масштабом використання якого можна вимірювати стан розвитку економіки країни. Основні правові норми і принципи, на яких ґрунтується біржова торгівля, не зазнали суттєвих змін протягом усього періоду новітньої історії людства. Змінювалися й продовжують змінюватися лише форми її провадження, пов'язані з глобальною економічною інтеграцією, фінансовим інжинірингом, невинним прогресом інформаційних технологій та засобів ділової комунікації.

Практика країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою свідчить про те, що фондові біржі зберегли й утримують роль центральних інститутів національних ринків капіталу. За результатами біржових торгів обраховуються показники динаміки курсових цін, індексів активності, ринкової капіталізації та ринкової вартості підприємств. Зазначені показники характеризують стан ділової активності в окремих галузях та економіці країни в цілому, є надійними орієнтирами для інвесторів та визначають направленість інвестиційних потоків. На регульованих ринках, представлених «традиційними» фондовими біржами, концентрується торгівля найбільш ліквідними цінними паперами.

Становлення біржової торгівлі в Україні відбувалося на тлі радикальної економічної реформи, яка започаткувалася ще у 1991 році. Саме в цьому році було ухвалено Закони України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про товарну біржу» і невдовзі було зареєстровано перші вітчизняні біржі.

Стратегічною помилкою початку 90-х років треба визнати недооцінку на загальнодержавному рівні ролі бірж як єдино можливих інституцій, які здатні створити регульовані ринки фінансових і товарних ресурсів. Учасники ринків цінних паперів та професійні посередники на товарно-сировинних ринках здебільшого ігнорували біржову торгівлю,

адже надто ліберальні норми законодавства дозволяли їм ринкову взаємодію у позабіржовому режимі.

Практично не використовувався потенціал вітчизняних фондових бірж під час масової сертифікатної приватизації майна державних підприємств, оскільки біржову торгівлю майже до 2000 року заміняв собою обмін ПМС на акції в центрах сертифікатних аукціонів (ЦСА). Нині українські фондові біржі – не регульовані ринки фінансових інструментів, а лише один із видів ліцензованої професійної діяльності. На товарному ринку діє 438 здебільшого дрібних товарних бірж.

Склалася ситуація, коли загальне зростання обсягів торгівлі на ринках цінних паперів не позначилося на динаміці обсягів біржової торгівлі (у відносних показниках). В Україні діють 8 фондових бірж та дві торговельно-інформаційні системи (ТІС) позабіржового ринку, лише одна з яких (ПФТС) звітує про значну активність учасників. На товарному ринку теж започаткувалися негативні тенденції, які щороку поглиблюються, руйнуючи біржову торгівлю.

В Україні, упродовж останніх років, утримується ситуація, що характеризується повним домінуванням позабіржового ринку, недостатньою кількістю інвестиційно-привабливих цінних паперів, що знаходяться в обігу, та як наслідок – низькою ліквідністю біржових ринків. На загальному фоні зростання торгового обороту всього ринку цінних паперів України з 1999 року більш ніж у 12 разів спостерігалася чітка тенденція щодо значного скорочення обсягів біржового ринку та його невисокої частки в загальному торговому обороті ринків цінних паперів.

У середньому частка обсягу угод на біржах і ТІС не вище, ніж 3 % від загального обсягу угод на ринках цінних паперів. Таким чином, виникла реальна загроза остаточної втрати природної для світової практики ключової ролі біржової торгівлі на ринках цінних паперів. Це додатково підтверджує аналіз рівня показника відношення обсягів торговельного обороту ринків цінних паперів та окремих їх сегментів до величини ВВП країни.

Незважаючи на те, що чотири фондові біржі із зареєстрованих діють у Києві, біржі неспроможні конкурувати з позабіржовою торговельно-інформаційною системою ПФТС, обсяги обігу на якій у 2015 р. становили майже 86% від усього обсягу організованого ринку цінних паперів. Подрібнення вузького біржового сегменту організованого ринку лише ще більше поглиблює ситуацію і не сприяє залученню на фондові біржі емітентів, інвесторів та учасників ринку. Крім цього, воно не сприяє залученню інвестицій, необхідних для розвитку самих бірж.

Домінування позабіржового ринку цінних паперів над організованим породжує такі явища, як непрозорість та недостатня інформаційна відкритість. У реальних умовах функціонування ринків цінних паперів України, коли більшість угод укладається у позабіржовому режимі, існуючі індекси активності, у тому числі, індекс ПФТС, не можуть адекватно характеризувати стан ринку. Суттєвим недоліком індексу ПФТС є також його вузька база, яка включає порівняно незначну кількість емітентів. На основі розрахунку ринкової капіталізації їх акцій і будується зазначений індекс.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку ввела у обіг так званий інтегральний індекс українського фондового ринку, який розраховується за даними звітності торговців цінними паперами. Однак, унаслідок того, що інтегральний індекс та подібні до нього індекси розраховуються в основному за даними щоквартальної або річної звітності торговців, вони не придатні для оперативного інформування учасників ринків цінних паперів.

Нерозвиненість біржової торгівлі впливає на капіталізацію та ліквідність ринків цінних паперів у цілому, позбавляючи підприємства можливостей для залучення фінансових ресурсів через механізми ринку капіталів, змушуючи звертатися лише до системи банківського кредитування, а слабка концентрація торгівлі цінними паперами та іншими фінансовими інструментами на регульованих ринках ставить під сумнів наявність у країні систем ціноутворення, здатних визначити справедливую вартість фінансового ресурсу.

Відсутність консолідації бірж і низька ринкова активність учасників біржової торгівлі призвели також до стагнації ринків строкових контрактів на товарні та фінансові базові активи. Ці ринки перебувають у зародковому стані саме через мізерну концентрацію «основного» біржового товару, який і має бути базовим активом для похідних (деривативів). Не сприяє розвитку системи біржової торгівлі й відокремленість первинного розміщення державних цінних паперів від їх біржового обігу.

Цілісності біржової торгівлі заважає також слабка взаємодія бірж із системами виконання та гарантування біржових угод. Технологічна відокремленість біржової торгівлі від Національної депозитарної системи створює труднощі як для інвесторів та учасників ринків, так і для держави в цілому. Цілісності системи перешкоджає також існування особливостей у веденні обліку окремих видів цінних паперів. Паралельне існування окремих систем депозитарного обліку державних та корпоративних цінних паперів призводить до збільшення організаційних, технологічних та фінансових витрат учасників ринків і власників цінних паперів, системних та операційних ризиків.

Відсутність консолідованої системи розкриття біржової інформації знижує прозорість ринку і його привабливість для потенційних іноземних та вітчизняних інвесторів, оскільки не забезпечується прямий доступ до своєчасних і достовірних даних щодо об'єктів інвестування та поточної ситуації на ринку, знижується вірогідність національних індексів ринкової активності й нівелюється можливість визначення відповідних кредитних рейтингів.

Сучасний стан біржової торгівлі свідчить, що вона потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до правових норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових ринках.

Тенденції розвитку світових фінансових та організованих товарних ринків свідчать, що біржі як інституції, що управляють регульованими

секторами цих ринків, зміцнили свої позиції. Це сталося завдяки процесу консолідації бірж (який підвищує конкурентоспроможність новоутворених конгломератів) та універсалізації їх діяльності. На сьогодні біржі від вузької спеціалізації (подекуди з організації та управління ринком лише одного виду фінансового інструменту чи товару/сировини, щодо яких хеджуються цінові ризики), перейшли до багатoproфільності, об'єднуючи учасників, які прагнуть до присутності на різних ринках водночас. Головною ознакою привабливості регульованих ринків під одним «дахом» є їх ліквідність й мінімальні фінансові ризики.

Сучасну біржову торгівлю в Україні процеси консолідації та універсалізації не зачепили, що спричинює низьку ліквідність біржових ринків і відсутність необхідних для їх розвитку ресурсів. Конкурентну боротьбу виграють ті, хто має менш жорсткі правила і «гнучкіший» етичний кодекс. Це треба змінювати на рівні державної політики, формуючи національну біржову систему.

Під національною системою біржової торгівлі треба розуміти сформовану через процес горизонтальної або вертикальної консолідації бірж біржову індустрію. Ця індустрія має встановити зв'язок між реальним сектором економіки й фінансовим, стимулювати науково-технічний прогрес і забезпечити вигідне і надійне розміщення накопичень громадян.

Центральним ядром біржової індустрії мають стати універсальні національні біржі. Цей статус може отримати біржа, зареєстрована відповідно до законодавства як фондова або товарна за умов, що ця біржа:

- є регульованим ринком, який об'єднує не менш ніж дві третини ліцензованих регулятором учасників;
- здійснює (у разі реєстрації як фондова) лістинг для акціонерних товариств, що мають стратегічне значення для української економіки;
- здатна виконувати державне замовлення (у разі реєстрації як фондова) на первинне розміщення та забезпечує вторинний обіг державних і муніципальних цінних паперів;
- використовує технології, що гарантують безперебійне виконання біржових угод і післяторгівельне обслуговування цих угод;
- забезпечує (у разі реєстрації як товарна) укладення біржових угод щодо певної товарної продукції і визнана державою та споживачами центром ціноутворення за цим видом (сортом, специфікацією) товару чи сировини;
- взаємодіє з центральним депозитарієм цінних паперів, іншими інфраструктурними інституціями ринку цінних паперів та інших фінансових інструментів або центральною розрахунково-кліринговою установою, яка обслуговує строкові угоди, оформлені як похідні (деривативи);
- є саморегулювальною організацією, якій регулятором делеговані певні повноваження щодо контролю та нагляду за ринком, яким вона управляє.

Національна біржа зобов'язана створити ринок строкових угод за базовими активами, що є основними біржовими товарами на ринках,

якими вона управляє. Універсальність діяльності є основною, окрім перелічених вище, ознакою претендента на статус національної біржі. Держава не може бути засновником, акціонером та/або прямим учасником біржової торгівлі на такій біржі, але опосередковано (через брокерів, визначених на конкурсній основі) брати участь у торгах, у тому числі розміщувати державні цінні папери на фондових або здійснювати товарні інтервенції на універсальних товарних біржах.

Бажано, щоб в Україні могла бути лише одна універсальна національна біржа за такими видами біржового товару: цінні папери; строкові угоди, оформлені як похідні (деривативи), на фінансові активи; українські депозитарні розписки; сільськогосподарська продукція; строкові угоди (оформлені як похідні фінансові інструменти) базовим активом яких є сільськогосподарська продукція; електроенергія та строкові угоди, укладені на її постачання, оформлені як похідні (деривативи); різні види енергоносіїв та строкові угоди на їх постачання, оформлені як похідні (деривативи).

Законодавством України має також бути встановлена норма щодо проходження емітентом лістингу лише на одній фондовій біржі (окрім лістингу за кордоном). Емітент, що пройшов процедуру лістингу, і цінні папери якого котируються на регіональній біржі, може претендувати на проходження аналогічних процедур на універсальній біржі. У разі проходження даних процедур і з початку допуску цінних паперів цього емітента на торги універсальної національної біржі, емітент повинен бути виведений з лістингу інших бірж, а виконання замовлень на купівлю/продаж його цінних паперів на таких біржах здійснюватися за ціною дня, встановленою біржею, де є у лістингу емітент.

Однією з провідних функцій бірж є створення консолідованої системи формування, надання та розкриття біржової інформації, мережа якої має включати відповідні інформаційні підсистеми регіональних бірж.

У разі набуття біржею статусу універсальної національної, індекси активності регульованого ринку, яким вона управляє, за погодженням з регулятором теж мають отримати статус національних і офіційно оприлюднюються в засобах масової інформації. Рейтингові агентства України зобов'язані використовувати офіційну біржову інформацію та індикативні показники активності біржової торгівлі, отримані від національних бірж, при визначенні кредитного рейтингу українських підприємств.

Державна політика має бути спрямована на підтримку процесу концентрації торгівлі на біржах України та сприяння процесу набуття найбільш конкурентоспроможними біржами статусу національних, делегування їм суттєвих регуляторних повноважень.

Політика держави щодо системи біржової торгівлі в Україні має ґрунтуватися на вирішенні таких завдань: пріоритетного розвитку регульованих ринків фінансових і товарно-сировинних ресурсів як таких, що забезпечують залучення великих капіталів і фінансування інноваційних проектів для вітчизняної промисловості та сільського господарства; спрямування накопичень громадян та їх трансформації в інвестиції, які ефективно використовуються у народному господарстві;

забезпечення моніторингу руху капіталів на регульованих ринках аналізу міжгалузевого перетоку капіталу та ефективності систем ціноутворення; запобігання системним кризам та «перегріву» ринків, підтримання відносної рівноваги між регульованими ринками, якими управляють національні біржі, і регіональними біржами та вторинними ринками, що функціонують як позабіржові; захисту прав індивідуальних інвесторів та осіб, що придбавають товарну продукцію чи хеджують цінові ризики на біржах України; правового забезпечення діяльності учасників біржової торгівлі та їх клієнтів, визнаних законодавством професійними (інвестиційні керуючі, фінансові установи, підприємства-хеджери); підтримки розвитку системи біржової торгівлі через прийняття державних програм її розвитку; прийняття таких урядових та/або регуляторних рішень, що сприяють концентрації торгівлі в системі біржової торгівлі та централізації обліково-розрахункової інфраструктури фінансового та організованого товарного ринків.

Досягнення цих якісних цілей потребує вирішення проблем щодо:

- підвищення інвестиційної активності українських підприємств, перетворення їх на опосередкованих учасників біржової торгівлі;
- значного зниження системного та інших ризиків, пов'язаних із залученням капіталу та системою хеджування цінових ризиків на біржах;
- формування адекватного вищенаведеним цілям державного регулювання та нагляду за фондовими і товарними біржами;
- делегування державних регуляторних повноважень універсальним національним біржам як природним саморегулювальним організаціям (СРО), які відповідають критеріям регульованого ринку;
- впровадження у біржову торгівлю кращої практики укладення біржових угод, їх обміну та виконання;
- можливості накладення санкцій та здійснення інших ефективних форм правозастосування універсальними біржами до учасників торгівельного процесу ринку, які намагаються маніпулювати ринком або використовують інформацію, яка, згідно із законодавством, вважається інсайдерською;
- провадження біржами моніторингу біржових угод, торгів та ціноутворення для відтворення торгівельного процесу й довготермінового зберігання інформації про нього;
- достатньої капіталізації бірж, необхідної для покриття операційних витрат та фінансування розвитку регульованого ринку, який створила певна універсальна біржа;
- використання технологій, які дозволяють запобігти основним ризикам – розрахунковому, операційному, ризику ліквідності – та уникнути можливості збою систем чи зупинки опрацювання інформації, необхідної для безперешкодного провадження торгівельного процесу;
- створення й підтримання біржами консолідованої системи розкриття інформації щодо регульованих ринків, які вони створили, та її оприлюднення в установленому законодавством порядку;

- забезпечення організаційної та технологічної можливості постійної взаємодії в режимі певних циклів обслуговування операцій універсальних бірж з установами Національної депозитарної системи України;

- підвищення громадської ролі та суспільного значення системи біржової торгівлі в Україні.

У разі ретельного дотримання державою цієї політики, залишається шанс на біржову консолідацію, яка завершиться появою єдиних універсальних бірж (єдиних торговельних платформ), що діють на принципах регульованих ринків Європейського Союзу, і здатні інтегруватися у світовий фінансовий простір [14].

Висновки і перспективи. Сучасний стан біржової торгівлі свідчить, що вона потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до правових норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових біржових ринках.

Подальший розвиток біржової діяльності залежить від загальноекономічного стану держави та вмілого поєднання адміністративних і економічних важелів управління. Подальша інтеграція України у світовий біржовий ринок, розширення нашої держави участі в міжнародному розподілі праці можливі лише за умови подолання недоліків і негативних тенденцій, які відбулись останніми роками, та орієнтації на загальносвітові тенденції економічного розвитку.

Удосконалення механізму функціонування біржового ринку в Україні має включати такі заходи: законодавчо-правового характеру та державного сприяння, регулювання розвитку біржового ринку агропромислової продукції; економічної стабільності й гармонізації економічних інститутів підприємців – виробників продукції та інститутів ринкової економіки, у тому числі бірж; страхування фінансових ризиків і гарантії виконання біржових контрактів; участь вітчизняних бірж у роботі міжнародної біржової інфраструктури; всебічне впровадження електронних торговельних біржових систем.

Список літератури

1. Дудяк Р. П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум : навч. посіб. / Р. П. Дудяк, С. Я. Бугеля. – 2-ге вид., доп. – Львів : Новий Світ. – 2000 : Магнолія плюс. – 2003. – 360 с.

2. Горьовий В. П. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / В. П. Горьовий ; Інститут аграрної економіки УААН, К., 1999. – 16 с.

3. Плахотнік М. Г. Товарні біржі в Україні / М. Г. Плахотнік // Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах. – 2012. – С. 205–206.

4. Біржова діяльність : навч. посіб. / за ред. В. В. Раровської – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 144 с.

5. Бочкова І. І. Товарна біржа як учасник господарських правовідносин в умовах ринкової економіки / І. І. Бочкова // Форум права. – 2011. – № 3. –

С. 83–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11biiure.pdf>

6. Дудяк Р. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи / Р. Дудяк, Ф. Міколяш, Н. Ситник // Вісник Львівського національного університету. – 2011. – № 18. – С. 157–163.

7. Головка А. Сучасний стан та перспективи розвитку біржової торгівлі в Україні / А. Головка // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 1 (27). – С. 13–17.

8. Джерело: Кількість бірж (на початок 1992–2012 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Статистичний збірник «Оптова і біржова торгівля України» / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 97 с.

10. Марюхніч О. Аграрна біржа введе національний біржовий ринок на новий рівень розвитку / О. Марюхніч // Моніторинг біржового ринку. – К. : Аграрна біржа. – 2012. – № 4. – С. 4–5.

11. Бернштейн Б. Л. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку / Б. Л. Бернштейн, О. М. Третяк // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 50–56.

12. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 14.03.2012 № 125 (у редакції наказу Мінагрополітики України 26.06.2012 № 375). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z11159-12>

13. Корніюк О. Біржова торгівля: нові пріоритети / О. Корніюк // Бухгалтерія. – К., 2007. – № 39. – С. 91–92.

14. Джерело: Сучасний стан та перспективи розвитку біржової торгівлі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/052.htm

15. Солодкий М. О. Біржовий ринок / М. О. Солодкий. – К. : Джерела-М., 2001. – 238 с.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИРЖЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Н. П. Резник

Аннотация. Проанализированы основные проблемы, мешающие развитию биржевой деятельности в Украине. На основе обобщения существующих подходов к их решению предложены варианты решения ключевых проблем развития биржевой деятельности в Украине.

Проанализировано состояние, а также исследованы особенности и современные тенденции функционирования биржевого рынка в Украине. Определены перспективы развития биржевой деятельности и установлены барьеры, в значительной степени сдерживающие его дальнейшее становление и тормозящие эффективное функционирование. Биржевая деятельность является ведущим звеном рыночной экономики и сложным механизмом, который чутко реагирует на все социально-экономические, политические и социальные процессы, происходящие в стране.

Уровень деловой активности на бирже свидетельствует, как об экономической стабильности страны, так и о наличии финансового и экономического кризиса в мире. Учитывая это, важным и необходимым является совершенствование механизма административно-правового регулирования отношений, возникающих в сфере биржевой торговли, которая требует широкого спектра знаний, понимания глубоких экономико-правовых закономерностей.

Исследован вопрос становления и дальнейшего развития биржевой торговли сельскохозяйственной продукцией в Украине. Выделены основные причины слабого развития и неэффективного функционирования национального агробирижевого рынка. Автор приходит к заключению, что для построения в нашей стране надлежащего биржевого рынка и повышения эффективности его функционирования необходим ввод мероприятий, направленных на коренные изменения механизмов функционирования и переход на новые отношения между его участниками, в частности создание фьючерсного рынка сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: биржа, биржевой рынок, биржевая деятельность, договор, контракт, рыночная инфраструктура, электронный трейдинг

FEATURES OF FUNCTIONING AND PROSPECT OF DEVELOPMENT OF EXCHANGE ACTIVITY ARE IN UKRAINE

N. P. Reznik

Abstract. Basic problems that keep down exchange activity in Ukraine are analysed in the article. On the basis of generalization of the existent going near their decision the variants of decision of key problems of development of exchange activity are offered in Ukraine.

Current state of the exchange market in Ukraine is analyzed, peculiarities and modern trends of its functioning are studied in the paper. Prospects of the exchange activity development are identified, and barriers that greatly hinder its further development and efficient functioning are established. Exchange activity is a leading element of the market economy and a complex mechanism that is sensitive to all socio-economic, political and socio-psychological processes in the country. It is an indicator of price formation in the society.

The level of business activity on the stock exchange reflects economic stability of the country and indicates financial and economic crisis in the world. For this reason, it is important and necessary to improve administrative and legal regulations of relations arising in exchange trade, which requires a wide range of knowledge, deep understanding of economic and legal patterns of the content of exchange activity.

The question of becoming and further development of the exchange trading in an agricultural produce is investigational in Ukraine. Principal

reasons of weak development and ineffective functioning of national agrarian market are distinguished. An author comes to the conclusion, that for a construction in our country of the proper exchange market and increase of efficiency of his functioning necessary input of measures, mechanisms of functioning sent to drastic alternations and passing to the new relations between his participants, in particular futures-trading market of agricultural produce creation.

Keywords: *exchange, exchange market, exchange activity, agreement, contract, market infrastructure, electronic trading*

УДК 657.01

ГЕНЕЗИС СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ

Л. М. РЯБЕНКО, асистент кафедри статистики
та економічного аналізу
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
e-mail: Srlm2506@ukr.net

Анотація. Ефективність стратегічного управління підприємств значною мірою визначається якістю інформаційного, у тому числі обліково-аналітичного, забезпечення. На сучасному етапі розвитку відсутня повна та достовірна інформація про зовнішнє середовище функціонування підприємств. Це пов'язано зі складністю отримання точних даних про бізнес-середовище, а також з великими потоками інформації з яких необхідно виокремити відомості які потрібні менеджменту для формування ефективних управлінських рішень щодо стратегічного розвитку підприємства.

Також варто зазначити, що інформація, яка формується за допомогою системи бухгалтерського обліку на підприємстві, має ретроспективний характер, а реалії сьогодення вимагають змінити вектор розвитку і створити нову формацію обліково-аналітичного забезпечення, орієнтованого на перспективу.

Якщо класичний управлінський облік, спрямований лише на внутрішньогосподарське управління, то новий напрям – стратегічний облік, використовує зовнішню і внутрішню інформацію, аналізує діяльність з урахуванням довгострокових цілей, використовує методи отримання інформації про вирішальні чинники успіху: якість, інновації, час тощо з метою оптимізації стратегії розвитку підприємства.

У статті досліджено виникнення та розвиток стратегічного обліку в контексті еволюції систем стратегічного управління та бухгалтерського обліку. Доведено, що стратегічний облік є